

A. Nihat Asya'nın Şiirlerinde Ölüm Kavramının Kullanımları Üzerine*

M. Mehdi Ergüzel
merguzel@sakarya.edu.tr

Özet

Bu incelemede; "ölüm" kavramı ve bu kavramın A.Nihat ASYA'nın bütün şiirlerindeki kullanım tarzları ele alınmıştır. Önce "ölüm" kavramının, Türkçenin tarihî metinlerinden günümüze ve yaşayan Türk şivelerine göre durumu tanıtılmış, kavramın kelime ve grup hâlinde kullanılışları örneklendirilmiştir. Daha sonra bu kavram, ünlü şairin yedi şiir kitabı taranarak, cümlede geçiş tarzları ve anlam bilgisi mantığı içinde tasnif edilmiştir. Maksat, bir kavramın farklı metinlerde hangi çağrışımlarla kullanıldığı ve tematik bir incelemeye nasıl konu edileceğini tespit etmektir. Netice olarak her kavramın o dil içinde bir mana dünyası vardır. Hiçbir kavram tek ve dar bir anlatım kalıbı içine kapanmaz. Bunu anlamamanın en sağlıklı yolu da sözlü veya yazılı edebî metinleri incelemek, tasniflerden yorumlara gitmektir.

Anahtar Kelimeler: Ölüm kavramı, Türkçenin tarihinde ve bugünkü şivelerinde ölümle ilgili kelimeler, A.Nihat Asya'nın şiirlerinde ölüm kavramının çağrışımları, kavram incelemelerinin dildeki yeri

*Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezinin düzenlediği "Uluslararası Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu" (Kasım 2004)'nda sunulmuş ve daha önce bir yerde yayımlanmamıştır.

Mehdi Ergüzel

Abstract

This study deals with the concept of "death" and its usage in the poems of A.Nihat Asya. Firtsly, the concept of "death" is studied in accordance with tthe historical Turkish texts and living turkish dialects and its usage is examlified in words and groups. And the conceptt is classified in terms of semantics and their forms in the sentences in the seven of the poet's boks. The aimis to find out how a concept is used in different texts and how it can be studied in a thematic research.As a result,every cconcept is meaning in the language. No cconcept is confied in a single and narrow pattern. The best way to achieve this is to study oral and written texts,and interpret them.

Keywords: *A.Nihat Asya's poems, "death" in Asya's poems, death concept in Turkish dialects*

Giriş

Kavram Ve Kavramlar Dünyası Üzerine

Kavram yahut klasik ifadesiyle mefhum; kâinattaki mücerret, müşahhas var oluşların dilden dile değişerek ifade edilmiş tarzıdır. İnsan zekâsı, kendi idrak sınırları içindeki her var oluşu isimlendirmiştir. İlimden sanata, kültürden edebiyata binlerce sahaya yayılan insan ilgisi, farklılıkları isimlendirirken yeni anlatım kalıpları kullanmak durumunda olmuştur. Nüansları; kelimelerle, kelime gruplarıyla, mevcut kelimelere yeni anlamlar yükleyerek anlatmak çarelerini aramış ve bulmuştur. Evrendeki nesnelere ve zihni gelişmeler isme bürünmek için dilde kendine ifade kalıpları bulurken somut yahut soyut bir yığın mana renkleri ortaya çıkmıştır.

Fikreden, felsefe yapan, edebiyat ve sanat hareketleri geliştiren, maddenin sınırları peşinde ilmin ayrıntılarına uzanan zekânın en yakın müttefiki daima lisan olmuştur. Lisan mananın ses ve şekil halinde sembollerini sunar. Kelimeler, kavramlar, isimler, fiiller.. farklılıkları anlatmak üzere vardır. Bazan formüller, denklemler maddenin ilişkilerini temsil eder bazan da kelime veya kelime grupları insanın iç ve dış âlemini anlatmak üzere dil sembolüne dönüşür.

Şair ve yazarlar, felsefenin bir başka boyutu demek olan edebiyatın farklı alanlarında kanat açarlar, dilin sınırları ile kendi sınırları arasında gider gelirler.

Şair ve yazarların eserleri incelenmedikçe, hangi mücerret veya müşahhasa hangi ifade tarzlarıyla yaklaştığı anlaşılabilir. Herkesin bildiği "ölmek, ölü, ölüm" gibi varoluşun en keskin gerçeği mısralar arasında nasıl dillendirilmiştir, hangi ifade yolları bulunmuştur, ancak sabırlı, belki monoton tarama ve dökümlerle ortaya konulabilir. Biz böyle bir incelemeyi sunduk.

Bir başka çalışma ile aynı yazara bir başka tarzda yaklaşılabilir. Dilcinin, edebiyatçının, sanat tarihçisinin, sosyolog veya psikoloğun aynı konuya yaklaşım ve yorumu aynı sonuçları vermez.

İnceleme ve yorum sahibi hürdür. Ona niye böyle yaptığı sorulur, cevabına da saygı duyulur. Eğer bilimsel araştırmalar tek kalıp üzerinde yürüseydi dünya bilim çevrelerinde bu kadar sayısız ve renkli yorumlar gelişmezdi. Demagoglar ile yetinmek zorunda kalınır, kendi ufkunu yegâne-i cihan sayanların fikirleri hepimize kâfi gelirdi.

Mehdi Ergüzel

Halbuki bu âlem herkese dar gelmekte, sonsuzluk evreni her zekâ erbâbını kendine râm etmededir.

Yirminci yüzyılın Türk şiirinde önemli bir isim olan A.Nihat ASYA'nın şiirleri üzerinde yaptığımız "ölüm kavramı"nın çeşitli kullanımları üzerindeki incelememiz yorumdan ziyade bir semantik tasnif çalışmasıdır ve şairin özel sözlüğü için malzeme niteliği de taşımaktadır.

"Acaba yedi şiir kitabı taranarak sunulan bu çalışma ile ölüm kavramının sözlüklere girmemiş kullanımları da var mıdır?" sorusu yeni bir inceleme konusudur.

Kavram tasniflerinin örneklendirilerek başka yazar ve şairlere doğru genişletilmesinin, Türkçenin söz varlığını araştıranların önemli meselelerinden biri olması gerektiğini düşünüyoruz.

Her yazar ve şair kadar bilim erbabının da çalışmalarını kendi kavramları üzerine bina ettiğini, ortak dile kendi mefhumlar dünyasıyla katıldığını kabul ediyoruz. Öyle olmasaydı üslup farkları, anlatım tarzları gelişmezdi. Deha, nasıl "herkes gibi olmanın özel bir şekli" ise, büyük şair de milletin ortak diline yeni kullanım tarzları getirendir. Bu çalışma, biraz da bu yenilik arayışının tek kavram etrafında ele alınması denemesidir.

Ölüm Kavramı Üzerine

"Ölüm, âsûde bahar ülkesidir bir rinde"

Yahya Kemal'in yukarıdaki bu mısraında ölümün rinde göre bir tarifi ve değerlendirilmesi var. Şairlerin her sözüne inanmasak da onların, hikmetleri taşıyan millî bir gelenekten beslendikleri de inkâr edilemez.

Ölmek, ölü ve ölüm kavramları en eski metinlerimizde ve sözlüklerimizde de var.

İlk Türkçe sözlükte¹ "öl-, öldi-, öldür-, ölse-, ölüğ, ölüğse-, ölüm, ölü, ölütle-" şekilleriyle hemen hemen bu günkü manasıyla 49 değişik yerde kullanılmaktadır.

¹ *Divanü Lûgati't-Türk Dizini IV*, TDK Yayınları, Ankara 1986, s. 456-458.

Yeni Tarama Sözlüğü'nde² **öl-**, **ölet**, **öleş**, **ölmeksüz**, **ölü**, **ölümcül**, **ölümlü**, **ölürlük**,... gibi kullanımlar ve bunlarla oluşan yine günümüz Türkçesine uygun gruplar var: **Ölü bezi**, **ölü konukluğu**, **ölüm eri**, **ölüm esrükliği** ... gibi

Ölmek, **ölü** ve **ölüm** kavramları, yaşayan Türk Yazı Dilleri'nde de küçük farklarla Türkiye Türkçesiyle aynıdır. Mesela bizde; Azerbaycan, Türkmen, Uygur, Özbek Türkçelerinde ölmek kelimesi aynı iken; kuzey Batı şiveleri olan Başkurt, Tatar, Kırgız, Kazak Türkçelerinde **ölü/ülü**, **ölüv/üliv** şekillerindedir, kökte bir değişme yoktur. Yine ölü kelimesi **ölü/üli**, **ölik** **ölük** gibi kullanımlar arz etmektedir. Ölüm kelimesi için de aynılık söz konusudur. Kırgız, Başkurt, Tatar şivelerinde "**öltüre türgen**, Azerbaycan ve Türkiye Türkçesinde **ölümcül**, Türkmence'de **ölüm halinde**, Kazaklarda **ölümşi**, Uygurlarda **ölüm üstidiki**, Özbeklerde **ölüm eldidegi**... gibi kelimeler kullanılır. Bizde ölümlü yerine kullanılan **fani/ölümlü**, bütün Türk şivelerinde ortaktr.³

Ve nihayet Türkçe Sözlük'te⁴ **ölmek**; yaşamaz olmak, hayatı sona ermek; (bitkiler için) solmak anlamındadır. Bu fiilin mecazi anlamlar ve kelime gruplarıyla, birleşik fiillerle beraber zengin bir kullanım alanı vardır. **Ölü** kelimesi için temel anlama bağlı üç mecazi anlam ve iki yan anlam söz konusudur. Yine kelime gruplarıyla yirmiyi aşkın ifade tarzı vardır. **Ölüm** kavramı ise temel anlamı dışında, ölme biçimi, idam cezası, sona erme, büyük sıkıntı ve ölmesi istenenler için ağır temenni... gibi kullanımlar ve yine yirminin üzerinde kelime grubuyla bir anlam çeşitliliği arz etmektedir.

Sözlükleri renklendiren, içinde mevcut kelimelerin, edebî esarlere ve örnekli kullanımlara açık olmasıdır. Ne kadar çok metinden tarama yapılmışsa, kelimeler o ölçüde nüans kazanma imkânına kavuşurlar.

Biz de; kültür ve dil çevrelerinin buluşma zemini olan bu geleneksel sempozyum vesilesiyle doğumunun 100.yılında bulunduğumuz Ocak 2005'te de ölümünün 30.yılına idrak ettiğimiz ünlü şairlerimizden A.Nihat Asya'nın şiirlerinde ölüm kavramının bir tasnif ve değerlendirmesini yaptık. Kitaplarının ikisi, rubailer⁵, biri daha ziyade tarih düşürme örnekleri⁶ diğer

² *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 1983, s. 167-168.

³ *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s.676-677.

⁴ *Türkçe Sözlük*, C.2, TDK Yayınları, Ankara 1998, s. 1725-1728.

⁵ *Rubaiyyat-ı Ârif 1-2*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1976,

⁶ *Fatihler Ölmez ve Takvimler*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1976,

Mehdi Ergüzel

dördü ise muhtelif konularda, Türkçe'nin gül bahçelerine lâyık şiir çiçekleridir.⁷

Yedi şiir kitabı, baştan sona taranarak önce; **ölmek,ölü ve ölüm** kelimelerinin kullanılışları tespit edildi. Fiil, isim, filimsi ve kelime grubu halinde toplam 112 yerde geçtiği örnekleriyle belirtildi. Daha sonra A.Nihat Asya'nın şiirlerinde ölüm kavramını çağrıştıran kelimeler, fiil ve kelime grubu halinde örneklendirildi. 37 değişik kullanım, geçtiği mısralarla birlikte verildi. Ayrıca ölüm anlamına gelen ; **vefat, rihlet, ecel...** gibi 19 değişik kelime ve kelime grubu sıralandı. Bir başka başlıkta **ölüme yol açan sebep ve ölümün tarzı, ölenin vafı, defnedilişi, yattığı yer, ondan geriye kalanlar**, öncesi-sonrası ile ilgili dinî kavramlar tespit edildi, bunlar da 70 madde halinde, 366 örnekle birlikte sunuldu.

Biz Cumhuriyet devri yazar ve şairlerinin, söz varlıklarının ortaya konulmasını, dizinlerinin yapılmasını, **kavram incelemeleri için** lüzumlu buluyoruz. Genç nesiller söz inceliğini ancak bu yolla kazanabilirler. Bir Arif Nihat'ın şiirlerinde ölümü hatırlatan yüzlerce değişik ifade tarzı ve üslup zenginliği bulunuyorsa, diğerlerinden kendimizi ve yarını niçin mahrum bırakalım? Yazar ve şairlerimizin söz varlıklarını ve kavramlarını incelersek Türkçeyi daha yakından tanırız.

Arif Nihat Asya'nın Şiirlerinde "Ölmek Ve Ölüm" Kavramlarının Kullanımları

Ölüm kavramı ve bu kelimenin manasını çağrıştıran ilgili mısralardaki imla, şairin kendi imlasıdır.Zamanımız yazım kurallarına göre değiştirmeyi şaire ve eserine müdahale olarak düşünmemiz dolayısıyla aslına sadık kaldık.Sadece kavram veya ilgili kelimelerin geçtiği mısraların yanında kitabın kısaltmasını vermekle yetindik.

A. Çekimli Fiil halinde kullanımları: (27 yerde)

- Senin dibinde **öleceğim** / BBRB
- **Ölürsem** atmayın oraya beni / BBRB
- **Ölürsem** pek uzun olmaz kitabem / ST
- Açlıktan **ölürdük**, olmasaydı hatıraları / ST
- **Ölürsen**, Petöfi gibi öl / ST

⁷ *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor, Dualar ve Aminler, Kökler ve Dallar, Ses ve Toprak; Ötüken Yayınları, İstanbul 1976.*

A. Nihat Asya'nın Şiirlerinde
Ölüm Kavramının Kullanımları Üzerine

- Susuzluktan **ölebilirmiş** ırmaklar da / ST
- Diyorlar, **öldü** Leylâ / ST
- O geldi baktı ki artık **ölmüşüm** / Uzun saçlarını göğsüme serdi / ST
- **Ölürsem** zindana atılır bir nur / ST
- Bir yaprak, bir nefer **öldürülmesin** /ST
- **Ölürüm**; yakmazsa bir ateşgede / ST
- Dogmadan **ölüyor** desem / Macar çocukları /ST
- **Öldü** zannetmeyin: Köroğlu denen / yiğit yaşar hâlâ / DA
- **Ölürsem**; taşım, yazım / Kaygı olmasın yakınlarıma / DA
- 1321'de Yunus **ölmüş** /FÖT
- Bir kuş **öldü** sabahleyin / FÖT
- Diyorlar ki: Ey Asya, Fatihler **ölmez!**.. / FÖT
- Dünya seninçin yaşanır, hürriyet / ve seninçin **ölünür** / FÖT
- Bilmem sana diller, nasıl, **öldün** diyecekler / RA.1
- Biçare çocuk, **öldü** zararsızlıktan / RA.1
- İnsan var, öfkesiyle hincından **ölür** / İnsan var, yılların basıncından **ölür** / RA.2
- Ey gökyüzü, insan var.. utancından **ölür** / RA.2
- Lâkin biliriz biz; onun-**ölsün** kalsın / RA.2
- Bir gün **ölecek**, Kıbrıs, umutsuzluktan.. / RA.2
- Sen, ey ana yurdum, demek, artık, **öldün** / RA.2

B. İsim olarak kullanımları :

1. "ölü" kelimesinin kullanıldığı mısralar : (17)

- Yollara Kürşadlar uzanmış, **ölü**.. / BBRB
- Kaçınıcı **ölüydü**, kaçınıcı çığlık / BBRB
- Alıp getirdiler, **ölüyüm** diye / BBRB
- Dünya durdukça bu kadar **ölü** / BBRB
- **Ölüler** gördüm, ibâdetle bugün / BBRB
- **Ölü** ben, yatır ben, evliya ben / DA
- Ey Abva'da yatan **ölü** / DA
- Baktım, **ölüler** Fatiha okuyorlar birbirlerine / DA
- Okuyucularım var benim, **ölülerden** de! / DA
- Bulunur **ölülere** de doping yapanlar / ST
- Çelenkle, yasinle bir **ölü** için / ST
- Bütün mesafeler şimdi **ölüdür** / ST
- Bilsek **ölü** olduğunu, okurduk Yasin / RA.1
- Ey yolcu, benim gözbebeğimdir bu **ölü** / RA.1

Mehdi Ergüzel

- Şayet **ölü** varsa bizleriz / RA.2
- Ancak, mezarından **ölüler**, âmin, der / RA.2
- Vallahi ve billâhi dayanamazdı dirim / Gündüz, gece sizden **ölümün** çektiğine / RA.2

2. "ölüm" kelimesinin kullanılışları : (14)

- **Ölüme** güler gibi bakma ufuklara / BBRB
- Bu dağlarda **ölüm**, saya gecesi / BBRB
- Sarsıntı, harb, yangın, açlık, **ölüm** bu dünya / BBRB
- Yeri yok kalbimizde, hasret, **ölüm** denen hurafelerin / BBRB
- Bir mutlu günde, ki **ölüm** tatlıydı / DA
- Bana kolay gelmezdi **ölüm** / DA
- Bilmeyenler desin, **ölüm** toprak / ST
- Bingöl'e **ölüm** gitti. / ST
- Soğuk büsesini koyunca **ölüm** / ST
- Benim de evime seslenir **ölüm** / Oğlumun şi' rini besteledim / ST
- **Ölüm** beni tanımadı / DA
- **Ölüm** var uykudan ucuz / KD
- **Ölüm** sizde, hayat sizde / KD
- Kim der, ki **ölüm** var, şu yakın kavşakta / RA.2

1. Sıfat-fiil halinde : (6)

- **Ölmüşlere** bulutlarda / Rahmet döşeli yataklar / BBRB
- **Ölenler**, toprağın olmuş / Sağlar da bizim değildir / BBRB
- Doğacakları / **Ölecekleri** / Ağlayacakları, gülecekleri bilirsin / DA
- Yiğitleri, **ölmezleri** / Öven diller, **ölmez** olsun / ST
- Kendin de inanmadın, fakat **öldüğüne** / RA.1
- Ey Mevlid, uğra bir bir, **ölmüşlerine** / RA.2

2. İsim-fiil halinde : (5)

- Kur'ada içimizden / Birine düşsün **ölmek** / KD
- **Ölmek** ister, bunalır / Biçare yolcu / ST
- Lâkin sorarım, Ey Polat: **Ölmek** mi gerekti? / DA
- Kalmaksa da, **ölmekse** de olsun, olacak / RA.1
- Tekirdağ dediğin doğmak, Sakız **ölmek**, Bolayır yatmak için / RA.2
- Mutsuzların **ölmekte** karışmış kırkı / RA.2
- Kıyıda **ölmekti** korkusu / Uğradı korktuğuna / KD
- **Ölmek** mi gerekti / yol bulmak için ilk vatan Turan'a doğru? / DA

3. Zarf-fiil halinde : (4)

- **Ölürsem**, atmayın oraya beni / BBRB
- Ne yapı kalmış ne nüfus / Göçe göçe, **öle öle** / ST
- **Ölürsen**, Petöfi gibi öl! / ST
- **Ölürsem**, zindana atılır bir nur /

Ç. Kelime grubu olarak kullanılışlar :

1. Sıfat tamlaması halinde : (14)

- **Kaçıncı ölü**ydü, kaçıncı çığlık / Uçtu kuşlarımız... / BBRB
- Dünya durduka, **bu kadar ölü** / Değme mezarlıkta birikmez artık / BBRB
- Yeri yok kalbimizde hasret, **ölüm denen hurafelerin** / BBRB
- **Köşesinden memnun / Ölüler** gördüm, ibadette bugün / BBRB
- **Ölmüş bildiğimiz Evliya..** / DA
- Yazdan hazırlanır mezarı, **kışın öleceklerin** / DA
- **Okuyucularım var benim, ölülerden de!** / DA
- **Üç yüz ölünün yattığı bir sanduka,**
- Yiğitleri, **ölmezleri öven diller**, ölmez olsun! / ST
- **Ölümlü dünyada şimdi** / Ölüm var uykudan ucuz. / KD
- Ey yolcu, benim gözbebeğimdir **bu ölü** / RA.1
- Halâ okuruz ağlayarak kendimizi / **Ey ölmemiş Âkif**, Safahat'ında senin! / RA.2
- Etrafa tebessüm dağıtır yıllardır / **Ölmüş zannettiğin Ömer Seyfettin.** / RA.2
- Senden söz ederler yine ey insanlık / Havva Ana'nın ey **ölü doğmuş çocuğu** / RA.2

2. İsim tamlaması halinde kullanımlar : (8)

- **Ölenin baş ucuna** kargısını diktiler / DA
- **Ölüm marşı**, varsın alınsın / Cenazemde mehter çalınsın / DA
- Kalbimi **ölümün önüne** serdim / ST
- **Ölüm gününde** eserlerinin / Olmasaydı hatıraları / ST
- dayanamazdı dirim / Gündüz, gece, sizden **ölümün çektiğine** / RA.2
- **Dün öldüğünün**, şüphelidir, **doğruluğu** / RA.2
- Orkestralarla bandolardan **ölüler / Dansıysa**, duyulan / RA.2

Mehdi Ergüzel

- Yer yer ezilip **ölenlerin gövdeleri** / Öksüz yuvasız başlara yastık şimdi / RA.2

3. Edat grubu halinde : (3)

- **Ölüme güler gibi** bakma ufuklara! / BBRB
- Alıp getirdiler, **ölüyüm diye** / BBRB
- Çelenkle, yasinle, bir ölü için, bir yaprak bir nefes öldürülmesin. / ST

4. Ünlem grubu halinde : (2)

- Ey Abva'da yatan ölü! / DA
- Havva Ana'nın, ey ölü doğmuş çocuğu! / RA.2

5. Zarf-fiil grubu halinde : (1)

- **Götürülürken ölüme** / Ölüm beni tanımadı / DA
- Tanrım, **bu çileyle ölmeden**, kullarına / Bir dost eli sıkamak da nasib olmaz mı? / RA.2

6. Bulunma grubu halinde : (1)

- **Kıyıda ölmekti** korkusu; uğradı korktuğuna / KD

7. Birleşik fiil grubu halinde : (4)

- **Açlıktan ölürdük** / Olmasaydı hatıraları / ST
- Yiğitleri, ölmezleri, öven diller, **ölmez olsun!** / ST
- Ey kalanlar, **sayılmam ölmüş** ben / DA
- Bîçare çocuk, öldü **zararsızlıktan** / RA.1

A.N. Asya'nın Şiirlerinde "ölüm kavramını çağrıştıran" kullanımlar

1. Fiil yoluyla ölümü düşündüren kelimeler :

1.1. "git-" fiilini "öl-" manasında kullanarak : (36)

Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor / BBRB kitabında :

- Yer denizinden gök denizine / yol bulup **gidenlere**
- Başlar, eller, kollar kurban / Gözler gönüller hediye **gitti**
- Arkalarında kitap kitap rahmet / Bu yolcular böyle nereye **gitti**

- **Gitti** Leylâ da Hüsn'ün ardısıra.
 - Kuşlar, sular yanık yanık / **Gitti** derler **gitti** artık
 - **Gittiler** gelin gelincik
 - Başımız **gitti** ihtilâllerle / Başımız döndü inkılâplardan
 - Bırakıp **gitti** saçından teller
 - Cezbe anında son ayini nasıl / Bırakıp **gitti** ney üftadeleri
 - **Gitti** ana, **gitti** baba.. / DA
 - Topraktan başka bir kucak mı yoktu / Ki **gidip** yerleştin mezarlıklara / KD
 - Ömrünce sevap işledi, hayretti de **gitti** ("gitti" redifli 13 beyitli gazelden) / ST
 - Dağ gibi oğlum **gitti**. / ST
- Fatihler Ölmez ve Takvimler (FÖT) kitabında :*
- Diyorlar **gitti** Leylâ / Ey âgüşüm mezar ol!
 - Şairinden destanını / Duyamadan **giden** yiğit
 - **Gitti**, ey ülke, Fatih'in **gitti!**
 - **Giderken** elin boş değildi: Şehitlik beratınla **gittin!**
 - Dedin; gel diyen var, uzak ülkelerden / Ve destanlaşan hatıratınla **gittin**.
 - Sen oldun **gidenin** mirası
 - Hakanların haşmetiyle bir yolcu **gider**.
 - Diyor Arif; Ulunay **gitti, gider!**
 - Dostlar, o kadar yakınken el el **gitti**
- Rubailer 1 ve Rubailer 2 kitaplarında :*
- Üç yavrum **gitti** birbirinden körpe
 - Çoktan hazırım **gitmeye**.. lâkin acırım / Bir kuytuda öksüz kalacak anneme ben!
 - Gönlüm yıkılıp yanma, o gül **gitti**, diye / Leylâ **gider**, ardınca gelir leylâlar...
 - Ziver, bırakıp **gidince** mahdumu bizi,
 - Viran bağ, sen **gidince** viran oldu.
 - Sevdiklerinin, gönlüne girdiklerinin, / Dünyadan hepsi **gitti**.. sen kal bari!
 - Bir bir çekilip yakınlarım hep **gitti**.. / Dünyadan -bari- ben de **gitsem** artık!
 - Günler de kanatlanıp uçar, can da **gider!**
 - Vaktiyse eğer, ruhunu teslim **gider**
 - Hakanımız oldular bu dünyada bizim.. / **Gittikleri** âlemde de hâkandırlar.
 - Ârif de **giderse**, yolcun, ey yol, kim olur?
 - Dünyasına doymadan **giden** sevgililer
 - Hayretmedi şevketleri izzetlerine, / Bir bir **gidip** oldular rahmetli!

Mehdi Ergüzel

1.2. "göç-" fiilini "öl-" manasında kullanarak : (5)

- Desin emvât : Biz erken **göçtük..** / DA
- Belhî'de / Pîrinin **göçtüğü** tarihi görür / FÖT
- Ardınca Ali **göçtü**, fütüvvet bitti. / RA.1
- Diller ve yürekler, okusun Kur'ân'ın / **Göçmüşlere** ninni söyleyen süresini. /RA.2
- Bir zerre bızım değil.. bu minber, bu ocak / Vaktiyle konup **göçenlerin** hayrâtı! /RA.2

1.3. "göç" ismini "ölüm" manasında kullanarak : (7)

- Meydan onlara kalmış **göç** edince erkekler / BBRB
- Aranızdan **göç** ettiğim seneyi / Söylesin, mesleğim, adım, soyadım. /FÖT
- Fatih **göç** etti... Kaldı tarihe yâd-ı Hünkâr / FÖT
- Mana, **göçünü**; ebced, fethini söyleyecek / FÖT
- Siz de artık **göçünün** tarihi / Olun, ey mehterler! / FÖT
- Adı, tarih oluyor -böylece- Pîr'in **göçüne** / FÖT
- Adada **göçmüşlerden** kalan yetimler vardır /RA.1

1.4. "geç-" fiilini "ölerek bu dünyadan git-" anlamında kullanarak : (2)

- Tarihin muazzam takı altından / Ağır ve şahane **geçti** Selimler... / BBRB
- Dünyalardan **geçseler** de öksüz, mahzun / Sahipleri kaybolmuş isimler **geçiyor**

1.5. "uyu-" fiilini "ölünün mezarındaki varlığını sürdürmesi" anlamında kullanarak : (11)

- Yiğitlerim **uyur** gurbet ellerde / Kimi Semerkant'ta bekler beni, kimi Caber'de./BBRB
- Uzanmış **uyur** garip / Dedemin dedesinin dedesi... /
- **Uyu** pîrim, **uyu** yârim, uyu Sultanım **uyu!**
- Münkesir, münzevi, hazin, metruk / **Uyuyor**, âbidât-ı Mevlânâ.. / KD
- **Uyuyorsun** müşil müşil türbende.. / KD
- Saklıydı güzel Söğüd'de mes'ud **uyuyan** Dedenin isminde /
- **Uyu** Mehmet Alkan **uyu**... / FÖT
- Ey yolcu bil ki burada / Salih Kemal Boğa **uyumaktadır.** / ST
- Mes'ûd **uyu**, nur içinde yat anneciğim!
- Yatmış, **uyumuş..** gömleği kardan sanki!
- **Uyur** altında kar kümelerinin / Canlar..

1.6. "yat" fiilinin "mezarda gömülü bulun-" manasında kullanımları : (12)

- Türbesi yakışmış bu kutlu tepeye / **Yattığı** toprak belli... / BBRB
- Şimdi yatıyor, annemle babamın / **Yattığı** yatakta.. / BBRB
- Özü de Niğde toprağı / Nuri Soyer **yatar** burda! / DA
- Ebül-Feth gazi Muhammed Han / Fethettiği yerde **yatmaktadır.** /KD
- Eleonara'yla Battal Gazi'yi / Gelen, **yatar** görsün burda yan yana / ST
- Üzerinde kartallar uçup giden ufukta / Mavi dağların büyük cesetleri **yatıyor** /
- Göstererek bir **yatır** / Sordu "**yatan** burda kim?"
- Erenler, evliyalardan / **yatarlar** nur içinde.. / FÖT
- Doğranmış gövdeler -ki kolsuz, başsız- / Mutsuz topraklarda **yatarlar**, taşsız..
- İhlâs ile Fatihayla gel.. burda **yatar** / Bir can, ki sevabında günahım gömülü!
- Birbirlerinin kolunda / **Yatmakta** gelin gelin vefakâr Şirin / **Yatmakta** güvey güvey fedakâr Ferhat
- Üçler Mezarlığında / Mahbûbe **yatar** boylu boyunca, mahbûb **yatar..**

1.7. "uç-" fiilinin "öl-" manasında kullanılması : (4)

- Kaçınıcı ölüydü, kaçınıcı çılgık; / **Uçtu** kuşlarımız... tutamadık / BBRB
- Başlıyor ruhun **uçuş** talimi / DA
- Ve sen, ey ruhum, **uç** -artık- yuvadan /
- Kanat açmakta maharet göster... / Yüksek **uçmakta** cesaret göster! / DA

1.8. "sön-" fiilinin "öl-" manasında kullanımı : (3)

- Bir başka yerde yanmak için **söndü** burda o / BBBB
- Akıbetini duyan der: Allahım meğer ki / Bu pırıl pırıl ışık, yolda **sönmek** içinmiş!

1.9. "düş-" fiilinin "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Gazadır.. arada bizim saftan da / Koçlar **düşer** Tuna'ya. / DA

1.10. "Uzan-" fiilinin "ölerek yerde yat-" manasında kullanımı : (4)

- **Uzanmış** uyur garip/ Dedemin dedesinin dedesi..
- Koynunda toprak anne hazırlattı bir döşek/Diller susup **uzandı** boyunlar rıza ile../BBRB

Mehdi Ergüzel

- Yine **uzanmış** yiğitlerim / yine topraklara şehitlerim / Türk mayası katmaktalar / KD
- Burda yaşanmaz, diyerek mezarlığa / Ayağıyla gidip **uzandı** kimimiz! / ST

1.11. "kaybol-" / öl- manasında kullanımı : (1)

- Öksüzler, dullar ve yetimler geçiyor / Sahipleri **kaybolmuş** isimler geçiyor

Kelime grubu halinde:

1.12. "can ver-" birleşik fiilinin "öl-" manasında kullanımı : (6)

- Günahlarını almışız çocukların / **Can vermeğe** gitmişler meger
- Hep kar altında **can verip** kaldı / ST
- Can almaya, **can vermeyi** tercih ederim
- Bir gün bu uğurda **verdi** Ragıp, **canını** / Ey sevgili milletim, başın sağ olsun.
- **Can verdiği** yollarda -demek- yavrucuğu / Gümüşler, ipek duvaklı, altın telli! / RA.2
- Uğrumda, gelip, **can verecek** dostum yok!

1.13. "gözlerini kapa-" ifadesinin "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Hu **kapamış gözlerini** başında / BBRB

1.14. "öl-" anlamında "ömrü dol-" ifadesinin kullanımı : (1)

- Ve demek, ki "Ölmez!" denen Bizans'ın **ömrü**, / En esaslı tahminden de önce **dolmuştur!** / FÖT

1.15. "kalbi dur-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Bildik sığağından yeni **durmuş kalbi**

1.16. "gün dol-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (2)

- Bir gün inanır gerçeğe, **gün doldu**, deriz / RA.1
- Ben takvimi neyleyim, ki **gün dolmuştur** / RA.2

1.17. "Hayattan eli boş dön-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Hayattan eli boş dönmedik semavata

1.18. "Göğe çık-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Göğe çıktın yine.. Lâkin bu sefer / Ya Muhammed, yere inmek yok mu? /DA

1.19. "Encama er-" sözünün "öl-, hayatın sonuna gel-" manasında kullanımı : (1)

- Dünyaya besmeleyle açılmış hayatlar / Encama erdi, Hakk'a varan bir dua ile.

1.20. "Dünyası yıkıl-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Artık yere değsin ayağın ey yolcu, / Bir darbeye dünyası yıkılmış dula gel! / RA.2

1.21. "Dünyadan kaç-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Bu nankör dünyadan kaç Cemal Oğuz / ST

1.22. "Dünyasız kal-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Ey yolcuların yolcusu, bilmezsin sen, / Dünyasız kalmak, ne demek, dünyada? / RA.2

1.23. "Son nefesini ver-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Veriverdi son nefesini / BBRB

1.24. "Ömür takviminin son yaprağına gel-" ifadesinin "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Geldi son yaprağına / Bir ömür takvimi / DA

1.25. "Ruhu azat et-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Ruhu azâd etmenin acısı / Benzer doğum sancısına / DA

1.26. "toprağın koynuna gir-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (1)

Mehdi Ergüzel

- Koynuna girdiğim toprak / ST

1.27. "toprak ol-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Altı toprak üstü toprak tenlerin / Altı üstü toprak oldu. / BBRB

1.28. "Varlığını toprağa ser-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Ve siz olmasaydınız, / Varlığımı toprağa sererdim anneciğim! / ST

1.29. "Öbür dünyalara götür-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Dilimde bir tat olan adımları / Öbür dünyalara götürüyorum

1.30. "Arkasında bırakıp git-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Arkasında bırakıp gider / güllerin en pembesini

1.31. "Ecel şerbeti iç-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (2)

- Tuna'dan içti ecel şerbetini / ST
- Ve yetişenlere ecel şerbeti de içilir / ST

1.32. "Hayatı sona er-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (2)

- Hayatım ermeden sona.. / ST
- Eremez böyle bir hayat sona / FÖT

1.33. "Toprak kucak aç-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Tanrım, kucak açsın bize toprak.. / RA.1

1.34. "Dünyaya veda et-" sözünün "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Dünyaya vedâ ettiği anın / FÖT

1.35. "Dünyası ayakların altından çekil-" ifadesinin "öl-" manasında kullanımı : (1)

- Ayaklarımın altından / Çektiler dünyamı / BBRB

E. Ölüm anlamındaki kavramları isim ve kelime grubu halinde anlatan ifadeler :

1. "vefat" kelimesinin kullanımı : (4)

- Bakmamıştır, dönüp hayatımıza / Ağlayanlar bugün **vefat**ımıza
- Bu hem mizacı olur, hem **vefat** tarihi / Küçük evinde "fütüvvet" yazarsanız taşına / FÖT
- Her sineden **vefat**ına "tekbîr" söylüyor. / FÖT
- Millet, baba kaybetti **vefat**ında senin / RA.2

2. "rîhlet" kelimesinin kullanımı : (3)

- Değilmiş ki sır, onca, **rîhlet** yılın / Bu isminden olmaktadır aşikâr / FÖT
- Dünyada sema ederdi dün Mevlânâ / Bir **rîhlet** için deyip düğün Mevlânâ / RA.2
- **Rîhlet**inden sonra ey veli / Kalmamış dünyada mafiha diye / BBRB

3. "ecel" kelimesinin kullanımı : (6)

- Kazayı, belâyı, **eceli**, / Azrail'i affettim. / BBRB
- Yolları kesmeden **ecel**, / Başlamadan son uykumuz / DA
- **Ecel**dir bu, ergeç gelir / Müsemma, kaza.. hepsi bir! / DA
- Tehdidini aşk yenmiş burda **ecelin!** / RA.1
- Bir kere gelirmiş **ecel**, üç kere değil! / RA.2
- Dişinin kovuğuna yetmez **ecelin** / BBRB

4. "Son" kelimesinin kullanımı : (7)

- **Son inzivada** el süremezken vakarına / BBRB
- Artık **son uykusunda** / Üslûplar, edalar / DA
- Ne vakitsiz, ne hazin oldu büyük / Fatih'in **son haberi** / FÖT
- Huzurunda, kalmıştılar çaresiz / Bir ânî duyulmuş **sonun** / FÖT
- Bu **son yılım** diyerek / Muhiti ağlattı, / FÖT
- Dostlar, bu gelen, Bahadır'ın **son haberi** / FÖT
- Sesler duyarak atmak için **son adımı** / RA.2

5. "darbe" kelimesinin kullanımı : (1)

- Bir **darbede** dünyası yıkılmış dula gel! / RA.2

Mehdi Ergüzel

6. "intiha" kelimesinin kullanımı : (1)

- Demek, Tanrım, ezel kaydında böyle / Yazılmış, **intihamız**, ibtidamız. / ST

7. "can borcu" ifadesinin kullanımı : (1)

- Ve gazada **can borcuyum**. / KD

8. "Allah'a sefer" ifadesinin kullanımı : (1)

- Bâdbân ü per ü berk ü dâmân / Hazır olsun, ki var **Allah'a sefer** / BBRB

9. "intiha-yı hayat" ifadesinin kullanımı : (1)

- Yetişir dersin: **İntiha-yı hayat**.. / FÖT

10. "Şeb-i arus" ifadesinin kullanımı : (1)

- Söz, ilk **Şeb-i Arûs** tarihi olur. / FÖT

11. "ecel şerbeti" ifadesinin kullanımı : (3)

- Ecel şerbetinin üstüne / BBRB
- Tunç tasarlarda içerler kaderi / Bu **ecel şerbetinin** bekleri
- Ecel şerbetinden ilâc olur mu? / Mezar taşından taç olur mu? / FÖT

12. "kıran günü" ifadesinin kullanımı : (1)

- Gün, **kıran günüydü**; yıl kıran yılı...

13. "bu iş" ifadesinin kullanımı : (1)

- **Bu iş** -ergeç- olacak, ey bedenim; / Sen de bir parça metanet göster / DA

14. "bir yolun nihayeti" ifadesinin kullanımı : (1)

- Ben, dedim: **Bir yolun nihayeti** bu.. / FÖT

15. "ruhun uçuş talimi" ifadesinin kullanımı : (1)

- Sorma manası nedir çırpınışın / Başlıyor **ruhun uçuş talimi** / DA

16. "vakitsiz sefer" ifadesinin kullanımı : (1)

- Biz anlamadık böyle **vakitsiz seferi** / FÖT

17. "ömrün ebedî akşamı" ifadesinin kullanımı : (1)

- Bekler seni **ömrün ebedî akşamına** / Bir yer.. ki ışık vurmuyacaktır camına..

18. "ömrüyle helâllaştığı gün" ifadesinin kullanımı : (1)

- Can yoldaşın, **ömrüyle helâllaştığı gün** / Kaldın arasında, çaresiz, yerle göğün / RA.2

19. "son dem" ifadesinin kullanımıyla : (1)

- Ey **son deminde**, son kurşunuyla da / Attığını vuran / DA

F. Ölüme yol açan sebep veya ölümün tarzı ile ilgili ifadeler :

1. "boğazla-" fiilinin kullanımı ile; (1)

- Yabanlar **boğazladılar** / Nicemizi kurban diye / DA

2. "boğul-" fiilinin kullanımı ile; (1)

- Bir kere **boğulduğu** yetmedi mi dedemin? / DA

3. "bıçağını bile-" ifadesini kullanarak : (1)

- Gözlerimize baka baka **bıçaklarını bilemekte** kaatiller! / DA

4. "can al-" birleşik fiiliyle : (1)

- Bir meleksen, görelim: Azrail / **Can alırken** de nezaket gösterir!

5. "cana kıy-" birleşik fiiliyle : (1)

- Etme ey avcı, **cana** / **Kıyamaz** can taşıyan.. / ST

6. "cinayet" sözü ile : (3)

Mehdi Ergüzel

- Kâfi belâ, sefalet, kâfi tuzak, **cinayet**... / BBRB
- Ey mevzu, senin yerin **cinayet** masası / RA.2
- Onlardır alçakça **cinayetlerine** / Sizden tebrik bekleyen katiller / RA.2

7. "intihar" kelimesi ile : (1)

- Bize karşı durmaya / Kalkışmak, **intihardır** / FÖT

8. "kıy-" fiilinin kullanımıyla : (4)

- **Kıydı** kıyanlar bana / DA
- Mancınık **kıydı**, ateş kıymadı İbrahim'e / DA
- Nasıl **kıymışlar** şuna ki / Can taşırdı can içinde / DA
- Yalvardı eşler, analar / **Kıyman**, onlar da can, diye / DA

9. "vurul-" fiilinin kullanımıyla : (1)

- Çocuk **vurulur** mu, bayrak / Çıkardı koynundan diye! / DA

10. "ruhları al-" ifadesiyle : (1)

- Gök, vaktinden önce **alır ruhları** / RA.2

11. "yak-" fiilinin kullanımıyla : (1)

- **Yaktı** yakanlar beni... / DA

12. "kurban et-" birleşik fiiliyle : (1)

- Leylâ'yı **kurban etseler** / Kanım akar yarasından / FÖT

13. "gel emrini al-" ifadesiyle : (1)

- Çoktan **almışken gel emrini** / Yol için seçtin Berat'ın bedrini / FÖT

14. "davet gel-" ifadesiyle : (1)

- Yıllardır eşikte bekledin yolculuğu / **Davet geliverseydi** hazırdın dünden / RA.2

G. Ölü veya ölenin durumu yahut vasfı ile ilgili ifadeler :

1. "fanî" kelimesinin kullanımıyla : (1)

- Ömür fanîdir; değişmez kaide! / FÖT

2. "emvât / ölümler" ifadesini kullanarak : (1)

- Ya Resullah, şefaât der dönüp / Yerden ahya kubbeden **emvât** ona / FÖT

3. "ceset" kelimesinin kullanımıyla : (1)

- Bir kabre gömülsün iki kardeş **cesedi** / RA.2

4. "Kurban" kelimesi ile : (4)

- Nil, **kurbanlarını** / Kıyıya atacak / BBRB
- Kıbrıs'ında **kurbanlar** var / Ki yüzerler kan içinde / DA
- Ben almak için gönlünü, oldum **kurban!** / RA.2
- Bir tek maçınızda elli **kurban** ne demek / Sahra topu muydu, sizce top, dağ topu mu? / RA.2

5. "kadavra" kelimesiyle : (1)

- Şehitlerden söz etme, / Onlar senin **kadavran** değil.. / ST

6. "merhum" kelimesiyle : (2)

- Usulen "Ey cemaat, siz bu **merhumu** nasıl / Bilirsiniz, suali.. / FÖT
- Dostlar, analar, sevgililer; ruhumuza / Yasin okuyun, ki şimdiden **merhumuz!** / RA.2

7. "rahmetli" kelimesiyle : (2)

- Sözlü olacaksa, **rahmetlinin** / Bağışlayın sesini / BBRB
- Bir bir gidip oldular, bugün, **rahmetli** / RA.2

8. "şehit" kelimesiyle : (21)

- Hani torunum, der; **şehit** ruhlarım. / KD
- Sen de dinleyerek uyu, **şehidim.** / KD
- Yine topraklara **şehitlerim** / Türk mayası katmaktalar / KD
- **Şehitlerim** Tanrıya al al gitsin / KD

Mehdi Ergüzel

- Öksüz bahardan kelekler zaman zaman / Bir busedir konar, **şühedanın** izarına / BBRB
- **Şehitler** tepesi boş değil / Toprağını kahramanlar bekliyor / BBRB
- Kız kardeşimin gelinliği / **Şehidimin** son örtüsü / BBRB
- Sarıkamış **şehitleri** / BBRB
- Demek, iki **şehit** birden / Ve kurban, kurban içinde / DA
- Yollar açıyor ruhuna gök, bunca **şehidin** / DA
- Ey **şehid** olduktan sonra da eli tetikte duran / DA
- Hakk'ın yiğitleri **şehid** olurlar / DA
- **Şehitlerine** yurt olmuş / Göğün en yüce katları / ST
- Kimimiz **şehid** oldu, kurbandı kimimiz / ST
- Sana birden -sitem sitem- kaşımı / Çatarak "fethinin **Şehidi!**" dedim. / FÖT
- **Şehit** düşmüş al atlaslı kahramanlar. / FÖT
- **Şehitlik** beratınla gittin! / FÖT
- Taşmış o günün **şehitlerinden** kucağın / RA.1
- Neymiş **şühedâya** karşılık tazminat / Ey yolcu, ben olsam cana can isterdim! / RA.2
- Sık sık ona yolladık **şehidler** burdan / Göklerde getirdik Ay'ı meskûn hâle. / RA.2

9. "yatır" kelimesiyle : (3)

- Dileğini bu yetişkin kızlar, ey **yatır** / Neden bana söylemez de sana anlatır / DA
- Olsak da ey fetih, **yatırımızda** / Kalacak tarihin, hatırımızda / FÖT
- Kim bu **yatır?** / FÖT

10. "yolcu" kelimesiyle : (2)

- **Yolcu**, yakacağını kendi götürür / DA
- Ben **yolcu** olunca sen de dul kal kadehim / RA.1

Ğ. Ölünün defnedilişi ile ilgili ifadeler :

1. "kefen" kelimesinin kullanımı : (3)

- Yelken **kefen** mi olacak / Eskisi gibi kanat mı? / KD
- Artık gözümüz **kefen** görür her beyazı / RA.1
- Sensin **kefenim**, der sarınırdım ünüme / RA.2

2. "son elbise" ifadesinin kullanımı : (1)

- Güvey giydirir gibi giydirir / **Son elbisesini** / BBRB

3. "sanduka" kelimesinin kullanımı : (2)

- Rahleler, **sandukalar**, minberler.. / BBRB
- Ev **sandukadır** bugün, hisar lahd olmuş / RA.2

4. "tabut" kelimesinin kullanımı : (6)

- Biri, **tabutların** secdededir / Biri kamette bugün / BBRB
- Kesilip biçilip, çakılıp / **Tabut** olmak da var / DA
- Ardında izinden yürüyüp gittiği, halkın, / Farkında değildik; **tabutun** muydu, atın mı? / FÖT
- Ki dün, taht onundur, diyenler, bugün / Nasıl derdi, **tabut** onun. / FÖT
- Yıkanıp süslenip **tabutlanmak** / Halka ilândır cülûsumuzu / ST
- Bu sabah ziyetsiz **tabutumla** ben / Serviler altına götürülürüm. / ST

5. "mahfele bin-" / tabutla ol- ifadesinin kullanımı : (1)

- Ey kutlu sülâleden gelen ey seyyah / Bir **mahfele binmiş**, dönüyorsun bu sabah

6. "gemi" / tabut ifadesinin kullanımı : (3)

- Dünyadan ayrılan **gemiler**, ahireteler / DA
- Halâ soran var: Kime bu alay kimin? / Omuzlar üstünde **geminin**...
- Ey mavi deniz, yoksa kıyımdan beni mi / Almak niyetindedir / Yanaşmakta olan / Kara yelkenli **gemi**? / RA.2

7. "cenaze" ifadesinin kullanımı : (4)

- Çarpılsın, hakikat niyetine / **Cenaze** namazı kıldırınlar / DA
- Sahipsiz **cenazeler** / Yok çoşan, hıçkırın ağıtlarınız / DA
- Biri çıkıp der: Yollar ne demektir onun dün / Ordusuyken, **cenaze** alayı olmak, bugün / FÖT

8. "at" / tabut ifadesinin kullanımı : (1)

- Bindirdiler önce -süsleyip- son **atına**.. / İndirmek için yeryüzünün alt katına / RA.2

Mehdi Ergüzel

H. Ölümün yattığı yerle ilgili kullanımlar :

1. “mezar” kelimesinin kullanımı : (22)

- Sana benim gözümle bakmayanın / **Mezarını** kazacağım / BBRB
- Taşın yok ki yazın olsun / **Mezarın** olduğuna şükür / BBRB
- Ey Fatıha bekleyen **mezarlar**... / BBRB
- Ey münzevî, gelenler uzaktan bulut bulut / İhlâslarla, fatihalardır **mezarına**.. / BBRB
- Ondan umuyor rahmeti annem, **mezarında!** / DA
- Belli yerim yok.. **mezar** oldu yabanlar bana / DA
- Geldiğim yolları gösterdi bana / Kandedir, kande **mezarım** demedi. / DA
- Mutsuz Süleyman Şah'ın **mezarı**, su altında / Kalacakmış..ibretle düşündüm bunu,demin./ DA
- Demirini **mezarıcı** mı kazma yapacak? / KD
- Yeter ki ay doğsun **mezarıma!** / KD
- Bingöl değil, bin **mezar!** / ST
- **Mezar** taşı olmak kaderleri / ST
- Olmazsa memlekette -eger- beklediklerin / Arif, senin, **mezarda** da sızlar kemiklerin / ST
- **Mezarım** orda, dedi / Ama ruhum burda / ST
- Diyorlar gitti Leylâ / Ey âgûşum **mezar** ol / ST
- Yıkık bir **mezarda** açmış bir gül / ST
- Ne hazin iş, **mezar** düşünmek ona! / FÖT
- Gel, gör şu **mezarlaşan** koğuşlarda bizi! / RA.2
- Hâlâ **mezarın** diyenler var odana / RA.2
- Topraksa, kazılmadan **mezarlaşmakta** / RA.2
- Ey kartallar, uçun **mezardan mezara** / RA.2

2. “kabir” kelimesinin kullanımları : (6)

- Evliyâ **kabri** mübarek yerler.. / BBRB
- **Kabrinde** sükutu ney / ST
- Münzevi **kabrimin** yok ihtiyacı / Günahımdan daha ağır bir taşa / ST
- ... Ve bizim **kabrine** yüz sürdüğümüz tarihi / FÖT
- Lâkin kapanıp **kabrine**, dünyada bütün / Hil'atları, üryan Nesimî'ye verin!
- Bekler **kabrini** Yedikule'nin / Sekizinci kulesi / BBRB

3. “mezarlık” kelimesinin kullanımı : (3)

- Ardında bir **mezarlık** şimdi / Taşları billur / KD
- Burada yaşanmaz, diyerek **mezarlığa** / Ayağıyla gidip uzandı kimimiz / ST
- Neylesin beni **mezarlık** / ST
- Bizlerde olur **mezarlığın** asrısı / RA.2

4. "türbe" kelimesinin kullanımı : (11)

- Tanıdık gölgesinde kendimizi / Bize bir tac olan bu **türbelerin**. / BBRB
- Ey **türbe**, sükûnun ne güzeldir / BBRB
- Artık uğramaz oldular / **Türbemin** kapısına / DA
- Hayır senin mozolen yok, / **Türben** var! / KD
- Uyuyorsun mışıl mışıl **türbende**
- Veliler **türbe türbe** / Ki müstagni nezirden / ST
- **Türbesinden** gelen Eyyub... / FÖT
- Ey Fatih, uyan da gör halimizi! / Diye **türbesinde** ona seslendi / FÖT
- Sen **türbesin**, artık ey güzel Kıbrıs.. / RA.1
- Hâlâ **türben** sananlar var evini / RA.2
- **Türbemde** dua dua durur ağlar / RA.2

5. "merkad" kelimesinin kullanımı : (1)

- **Merkadinden** fışkıran dal gökleri / Gösterir Mevla diye / BBRB

6. "sükût vadisi" ifadesinin kullanımı : (1)

- Burda mazisi, hâli, atisi / Ki bu vadi **sükût vadisi** / BBRB

7. "topraklar altı" ifadesinin kullanımı : (1)

- Seslenip taşlar, **topraklar altından** "boş geçmeyin!" dedim. / DA

8. "mezaristan" kelimesinin kullanımı : (1)

- Gayrı, bir külbe-i ahzan mı, **mezaristan** mı / Olacak dar ü diyarım, demedi / DA

9. "yer" / mezar ifadesinin kullanımı : (1)

- Bilmezsiniz; ne kadar **soğuk bir yerdir**, yerim / FÖT

10. "şehitlik" ifadesinin kullanımı : (1)

Mehdi Ergüzel

- Gezmek; kale, bağ, bahçe, **şehitlik**, ırmak! / RA.2
- **Şehitliğe** siyah selvi / Sulara solgun kavaklar / BBRB

I. Ölenden geriye kalanlarla ilgili ifadeler :

1. "öksüz" kelimesinin kullanımı : (6)

- **Öksüz** kıza **öksüz** abla.. / Ve **öksüz** doğacıklara siyah kundaklar / BBRB
- **Öksüz öksüz** bakan nazarlar.. / BBRB
- Bütün **öksüzlere** kâfi yeri var / BBRB
- Burda boynu bükük **öksüzlerin** var / KD
- Gökteki **öksüz** dilimi / Bayrağıma ay yaparım / ST
- **Öksüzlerin** ağlaştığı toprakta / Çiğdemleri emzirir göğüsler şimdi!. / RA.1

2. "yetim" kelimesinin kullanımı : (5)

- Ey **yetimler yetimi!**. / DA
- Umar senden inayetler / **Yetimin**, yoksulun tanrım / DA
- Siz ey **yetime** Kıbrıs'ın öksüz çocukları / ST
- Bak işte **yetim** edası var bayrakta / Dönmez bize Fatih, dönecek sansak da / FÖT
- Tutmaz mı **yetim** elimden, Allah, benim? / RA.1

3. "dul" kelimesinin kullanımı : (2)

- Ona **dul** kaldığını / Söylemeye nasıl dilin varacak, Ziya? / ST
- Yaş dökerek der sana **dul** bir kadın / Ağla ey öksüz yuvamın kumrusu / FÖT

4. "kal-" fiilinin kullanımı : (6)

- Onlardan **kaldı** bu toprak.. / BBRB
- Yazık ki adları, destanlardan / Masallara **kaldı** / BBRB
- Daha **kalsa** dünya meydanlarını / İki şehsüvara dar bulacaktı / BBRB
- İnlemek, ardınca kârım, ey levent / Neyleyim, boş **kaldı** köy, boş kaldı kent / BBRB
- Malazgirt atlıları, uzakta bir masaldı; / Hatıraları "At bin!" kumandasında **kaldı!** / FÖT
- Denizin sendin ünlü Barbaros'u / **Kaldı** yelkenlerin, bulutlarda! / FÖT

5. "nerede?", "hani?", "ne oldu?" ifadelerinin kullanımı : (4)

- **Nerde** o yiğitler ki.. / BBRB
- Mihriyar ağladı; Leylâ dövünür. / Mehlika sorar: **Nerdedir** o? / KD
- **Hani** ey Muğla, / Senin bir Hamza Sadi Özbek'in vardı! / FÖT
- Ardından, **nerdesin**, diyor hatıralar.. / RA.2

6. "ağıt" kavramının kullanımı : (3)

- Horyatlar söylenir **ağıtlar**, acıklı / **Ağıtlar** söylenir horyattan yanık?
- Günümden, gecemden **ağıtlar** taşarken.. / FÖT
- Çiftlikte, şehirde kuytusundan bir **ağıt**. / Hıçkırmadadır her kapının, her köşenin! / RA.2

7. "ağla-" fiilinin kullanımı : (5)

- **Ağlasın** ardımsıra / Tatlı zamanlar bana / Yaksın ağıt beş vakit / Günde ezanlar bana / DA
- **Ağlasın** ardımızda bir mevsim.. / Hıçkırıp çeşmeler, sadırvanlar! / ST
- Sordum; acaba ne halde ardındakiler / Duymuş bunu tarih.. dedi; **ağlaşmakta..** / FÖT
- **Ağlar** da peşinden; büyük, ortanca, küçük / FÖT
- Ey yer, kapanıp **ağlasın** âşıklar ki, / Leylâ güneşin Aslı ayındır şimdi! / RA.2

İ. "Ölüm öncesi, esnası, sonrası" kullanılan dinî mahiyetteki ifadeler :

1. "helâllaş-" fiilinin kullanımı : (4)

- Gidebilir miyim **helâl etmeden** / Ağaçlar yemişi, kovanlar balı? / BBRB
- Sonra **helâllaşmak** için / Gel Çamlıbel'e gidelim / KD
- Sizlerle **helâllaşmaya** sıram geldiği gün / RA.2
- Can yoldaşın, ömrüyle **helâllaştığı** gün / RA.2

2. "salâ veril-" ifadesinin kullanımı : (4)

- Hâtif, minarelerden / versin yanık **salâlar** / DA
- Ne **salâ** var, ne ezan.. / DA
- Gökte **salâlara** cıglık karışır / KD
- Yükseklerden **salâlar**, imdâd sesi.. / Ervaha gıda, camide Kur'ân-ı Kerîm / RA.2

3. "Azrail" kelimesinin kullanımı : (4)

Mehdi Ergüzel

- O kadar yorgunum ki bari **Azrail** olsun / Gelip koluma girse.. / ST
- Bir parça da **Azrail**'i takbih ederim / Can almaya, can vermeyi tercih ederim! / RA.1
- Ey Kıbrıs'ım, anneler mi, **Azrail** mi / Almış, kucağında gezdirir yavruları / RA.1
- Ey hatıralar, beklemez **Azrail**'i o.. / FÖT

4. "**dünyadan uğurla-**" fiilinin kullanımı : (1)

- Hünkâr'ı bu **dünyadan uğurlarken**.. / FÖT

5. "**Yasin oku-**" fiilinin kullanımı : (2)

- Vakit ister, bilirim, hayli uzundur Yasin.. / DA
- Şimden / Sonra **Yasin okusun** ney'ler ona.. / ST

6. "**Münkir Nekir**" ifadesinin kullanımı : (1)

- Sonra söylesin **Münkir Nekir**'e: / Hazırlasınlar سوال listesini. / BBRB

7. "**Âhiret**" kelimesinin kullanımı : (2)

- Dünyayı **ahretten** ayıran / Duvarları yık da gel / BBRB
- Sessiz ve ucuz bir yuva bulduk Karacaahmet'te / Ki **ahiretle** dünya bitişik.. / RA.2

8. "**Fatiha**" kelimesinin kullanımı : (8)

- Yolcudan **Fatiha**, Tanrı'dan rahmet / BBRB
- Bir akarsu, mırıl mırıl, **Fatiha** / Okuyarak geçer yakınlarından / DA
- Lutfedersen yetişir bir kısacık **Fatiha**.. / DA
- Öyle geçip gitme, yolcu / Bir **Fatiha** oku, dur da / DA
- **Fatiha** okuduğun türbenin.. / ST
- Bir ses, deyince "**Fatiha**", serdar Fatih'e! / FÖT
- İhlâs ile **Fatiha**'yla gel.. / RA.1
- Her yâdına bir **Fatiha** eklerken halk.. / R

9. "**Mevlid ve Kur'an**" ifadesinin kullanımı : (1)

- Yazılsın destanın ve hatıranın / Okunsun Mevlidler, okunsun Kur'an / DA

10. "öbür dünya" ifadesinin kullanımı : (5)

- Ötede, **öbür dünyada** / Başlayınca hayata / Yeniden / BBRB
- Şimdi **öbür dünyadan** / Eserlerini seyre dalmış / ST
- Ordular, ağlayarak / Götürürken o büyük simayı / Diyorum ben: Çıktın
Fatih'im fethe **öbür dünyayı**
- Dünyayı değişmem ben **öbür dünyaya..** / RA.1
- Sen, Leylâ'nın "Peki" diyen mektubunu / Aldın, alabildinse, **öbür dünyada!** / RA.2

11. "rahmet" kelimesinin kullanımı : (1)

- Allah **rahmet** eylesin.. / FÖT

12. "ruh ve beden" kelimesinin kullanımı : (1)

- **Ruh** Hakk'ın ve **beden** arzındır; / Biri gökler, biri **yer teslimi** / DA

13. "yok" kelimesinin kullanımı : (1)

- **Yok mu** Necmettin Halil şimdi? / FÖT

14. "taş" / mezar taşı sözünün kullanımı : (2)

- Nedir **taşım**da bu, akşamla yaktığın kandil? / FÖT
- Bir yanda mezar **taşları**, bir yanda eşik.. / RA.2

15. "selvi" kelimesinin kullanımı : (1)

- Bir **selvi** arkasında cemaattı selviler / FÖT

16. "Hüvelbâkî" ifadesinin kullanımı : (1)

- Rüzgârların âvâzı "**Hüvelbâkî**" der.. / RA.1

17. "Başımız sağ olsun" sözünün kullanımı : (1)

- Bizler ağız açmadan, diyor kendileri: / **Başımız sağ olsun!** / RA.2

Mehdi Ergüzel

Sonuç

Yukarıdaki tasniflerden anlaşılacağı üzere; kavram incelemeleri bir dilin imkânlarını tespit etmekte önemli bir ölçüdür. Türkçemiz, asırlar içinde kazandığı anlam inceliklerini, halkın dilinde yaşattığı gibi şair ve yazarların eserlerinde de ortaya koymuştur.

Kavramlar, tek tek kelimeler hâlinde olabileceği gibi kelime gruplarıyla da yeni ifade tarzlarına bürünebilir. Dilde hiçbir kelime ve mana yalnız başına kalmaz. Rengini, güzelliğini içinde bulunduğu sözle beraber gösterir.

“Dil, bir ağ niteliğindedir ve bu ağın gözeneklerini ise kavramlar oluşturur. Dilin nüanslama özelliği, ifade gücünü de beraberinde getirir. Kavramların nüanslandırılması, dilin zenginliğidir. Ayrıca bu kavramlar kullanıldığı sürece vardır ve genç neslin bu kavramları öğrenmeğe hakkı bulunmaktadır. Aynı durum, yeni oluşan kavramlar için de geçerlidir.” (Eruz, 2006:26)

Biz, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının usta şairlerinden A. Nihat Asya'nın yedi ciltten oluşan bütün şiir kitaplarını taramak suretiyle yaptığımız incelemede, sadece “ölüm” kavramıyla ilgili ifade tarzlarının bile ne kadar zengin çağrışımlarla yüklü olduğunu gördük. Bu örnekleri konularına göre belirlenmiş bir tasnif mantığı ile sunarak ileride yapılacak bu yöndeki çalışmalara naçizane bir kapı aralamağa çalıştık. Aynı veya farklı kavramların farklı şair ve yazarlarımızda nasıl tezahür ettiğinin incelenerek bu yönde karşılaştırmalara gidilmesinin ve Türkçenin ifade imkânları bakımından yorumlanmasının dilimizin genç nesillerce sevilip ona sahip çıkılması yönüyle de olumlu rolü olabileceğini düşünmekteyiz.

Kısaltmalar:

BBRB	: Bir Bayrak Rüzgar Bekliyor
D A	: Dualar ve Aminler
FÖ T	: Fatihler Ölmez ve Takvimler
K D	: Kökler ve Dallar
RA-1	: Rubaiyyat-ı Ârif I
RA-2	: Rubaiyyat-ı Ârif II
S T	: Ses ve Toprak
TDK	: Türk Dil Kurumu

Kaynaklar

- Asya, Arif Nihat, Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor, Ötüken Yayınları, İstanbul 1976.
- Asya, Arif Nihat, Fatihler Ölmez ve Takvimler, Ötüken Yayınları, İstanbul 1976.
- Asya, Arif Nihat, Ses ve Toprak; Ötüken Yayınları, İstanbul 1976.
- Asya, Arif Nihat, Dualar ve Aminler, Ötüken Yayınları, İstanbul 1976.
- Asya, Arif Nihat, Kökler ve Dallar, Ötüken Yayınları, İstanbul 1976.
- Asya, Arif Nihat, Rubaiyyat-ı Ârif 1-2, Ötüken Yayınları, İstanbul 1976.
- Divanü Lûgati't-Türk Dizini IV, TDK Yayınları, Ankara 1986, s. 456-458.
- Eruz. F. Sâkine, Çeviriden Çeviribilime, Multilingual Yayınları, İstanbul 2003.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s.676-677.
- Türkçe Sözlük, C.2, TDK Yayınları, Ankara 1998, s. 1725-1728.
- Yeni Tarama Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara 1983, s. 167-168.